

*Ырысбекова Б.Д.*ЗОМБУЛУК ЖОЛУ МЕНЕН АДАМ УУРДООНУ ЖАСАГАН
АДАМДАРДЫН КОМПЛЕКСТИК МҮНӨЗДӨМӨСҮ*Ырысбекова Б.Д.*КОМПЛЕКСНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЦ СОВЕРШИВШИХ
НАСИЛЬСТВЕННОЕ ПОХИЩЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА*B.D. Yrysbekova*THE COMPLEX CHARACTERISTICS OF PERSONS WHO HAVE
COMMITTED A VIOLENT KIDNAPPING

УДК: 343.953/918.2

Макалада кылмыштарды ачыктоо процессинде жана кылмыштык ниетке жетүүгө жол бербөө боюнча алдын алуу чараларын иштеп чыгууда маанилүү ролду ойногон сыпаттардын жана параметрлердин өзгөчөлүгүн аныктоонун комплекстик көз карашы менен уурдоочунун өздүгүнүн мүнөздөмөсү берилген. Кылмышкердин өздүгүн аныктоонун көп түрдүүлүгүн эске алуу менен автор тарабынан криминалистиканын жана криминологиянын көз карашы менен адам уурдоону жасаган адамдарды тереңирээк изилдөө максатында мүнөздөмө берилген. Макалада жалтысынан уурдоочунун өздүгүн изилдөөдө типологиялык ыкма колдонулган, анын ичинде (кылмыштык топтун кошо катышуучусу болгон, жыныс белгиси боюнча, жаш курагынын параметрлери боюнча, кылмыштардын рецидив боюнча), мотивациялык түзүмү, жана ошондой эле криминалдык аракеттерин мүнөзү менен инсандын конкреттүү типологиясынын ортосундагы өз ара байланыштуу камтуу менен. Билими тергөө органдарына бул чөйрөдөгү кылмыштуулукка натыйжалуу каршылык көрсөтүүнүн стратегиясын иштеп чыгууга мүмкүнчүлүк жараткан инсандын криминалдык ишмердүүлүгүнүн антикоомдук өзгөчөлүгү менен социалдык психологиялык, социалдык демографиялык белгилердин ортосундагы өз ара байланыш чагылдырылган.

Негизги сөздөр: зордук-зомбулук, уурдоо, белгилер, кылмыш иш-аракеттери, каршы иш-чаралар, криминалдык кылмыш, өнөктөш, кылмышты ачуу.

В статье представлена характеристика личности похитителя с комплексных позиций определения специфичности свойств и параметров, которые играют важную роль как в процессе раскрытия преступлений, так и в выработке предупредительных мероприятий по недопущению достижения преступного замысла. Учитывая многообразие определения личности преступника, автором дана характеристика с позиции криминалистики и криминологии, с целью более глубокого познания лиц, совершающих похищение человека. В статье использован типологический подход при изучении личности похитителя в целом, но и относительно отдельной категории лиц, в частности (являющегося соучастником преступных формирований, по половому признаку, по возрастным параметрам, по рецидиву преступлений), включая и мотивационную составляющую, а также взаимосвязь между характером криминальных деяний и конкретной типологией личности. Отражена взаимосвязь социально-психологических, социально-демографических признаков со спецификой антиобщественного направления криминальной деятельности личности, знания которых, позволяет органам следствия выработать более эффективную стратегию противодействия преступности в данной сфере.

Ключевые слова: насилие, похищение, признаки, криминальная деятельность, противодействие, преступник, соучастник, раскрытие преступления

The article presents the characteristics of the personality of the kidnapper from the complex positions to determine the specificity of the properties and parameters, which play an important role in the process of disclosing crimes and in the development of preventive measures to prevent the achievement of criminal intention. Given the diversity of determining the personality of the criminal, the author is given a characteristic from the position of forensic and criminology, with the aim of deeper knowledge of people who commit the abduction of man. The article uses a typological approach when studying the personality-kidnapper as a whole, but also relative to the individual category of persons, in particular (which is an accomplice of criminal formations, by sexual sign, in the age parameters, on recurrence of crimes), including the motivational component, as well as the relationship between The nature of criminal acts and specific personality typology. The relationship between socio-psychological, socio-demographic signs with the specifics of the antisocial direction of the criminal activity of the person, whose knowledge, allows the consequences to develop a more effective crime countering strategy in this field.

Key words: violence, abduction, signs, criminal activities, counteraction, criminal, partner, disclosure

Кылмышкердин өздүгүн изилдөө юридикалык илимдин бир катар тармактарынын маанилүү аспектиси болуп эсептелет. Мындан сырткары ал бүгүнкү күндө актуалдууларынын бири болуп саналат, анткени кээ бир кылмыштардын себептери жана жалпысынан тергөөнүн негизги багыттары кылмышкердин өздүгүн эске алуусуз туура аныкталуусу мүмкүн эмес. Ю.М. Антонян мындай пикирин абсолюттук түрдө туура билдирген: «кылмышкердин өздүгүн изилдөө, биринчи кезекте, кылмыштардын индивидуалдык формаларын алдын алууна жакшыртуу үчүн да зарыл, анткени алардын маңызы инсандын өзүндө камтылган ошол негативдик факторлорду аныктоо жана жок кылууда, башкача айтканда көз караштарын, ориентациясын, ниетин түзөтүүдө» [1, 65-б.]. Ошентип, кылмышкердин өздүгү – кылмыштык аракеттердин түзүмүнүн мүнөзүнө ылайык бул аракеттердин себептери жана өзгөчөлүктөрү тууралуу биздин билимбизди тереңдетүүгө мүмкүнчүлүк жараткан илимий курал болгон түшүнүк.

Кылмышкерлердин өздүгүн аныктоодогу көп пикирлердин орун алгандыгына карабастан, бир катар авторлордун пикири боюнча жетиштүү түрдө толук болуп анын ага таандык болгон анти коомдук көз караштардын, коомдук кызыкчылыктарга болгон терс мамилелердин жана өзүнүн ниетин ишке ашыруу үчүн коомдук кооптуу жолду тандоонун же терс натыйжаларды болтурбоонун зарыл болгон активдүүлүгүн көрсөтпөөнүн натыйжасы болгон кылмышты жасаган адамдын өздүгү катары аныктоо эсептелет [2].

«Инсан» түшүнүгү изилдөөнүн белгилүү чөйрөсүнө тиешелүү мүнөздөлөт. Бирок инсандык көйгөйлөрү жалпыга маанилүү мүнөзгө ээ, жалпы коомго түздөн түз тиешеси бар, ал көптөгөн илимдер менен изилденет, бирок ар бир илим менен өзүнүн предметине жараша. Адабияттарда инсандын изилденүүсүнүн көп тараптуулугу жана көп пландуулугуна көрсөтүлөт. Тигил же бул көз караш менен инсанды философия жана социология, укук, толук түрдө предметтүү аны психология изилдейт. Криминология жана криминалистика үчүн таануунун объектиси болуп инсандын тиби – кылмышкердик өздүгү эсептелет. Бул түшүнүк шарттуу жана аны өзгөчө кароо зарыл [3, 7-б.].

Инсан өзү тигил же бул жүрүм турумду тандайт. Бир катар авторлор белгилегендей өзгөчөлүгү тигил же бул илимдин адамдардын түрдүү категориясын алардын өзгөчөлүгү, аларга таандык жүрүм туруму изилденүүсү менен түшүндүрүлөт. Ошондуктан бири биринен айырмалаган мүнөздүн белгилерин шаблондук жана стереотиптик так аныкталган чек менен белгилөө мүмкүн эмес. Аны эске алуу менен илимдин түрдүү тармактары татаал кырдаалдар менен кездешип, инсандар аралык мамилелерди изилдейт, жана алардын ар бири өзүнүн изилдөөсүнүн объектисин «тандайт». Мындай тандоодо, албетте, жалпысынан коомдук мамилелер эске алынат.

Зомбулук менен адам уурдоону жасаган адамдарды тереңирээк изилдөө үчүн, алардагы типтүүнү изилдөө зарыл. Көйгөйлөр кылмышкердин өздүгүндөгү индивидуалдык түзүмүн социалдыкка алып келүү ана тескерисинче кылуу жолу менен чечилет. Ошону менен биргеликте өзгөчө белгилери изилденет, изилденип жаткан адамдардын сыпаттарынын окшоштугу аныкталат, ошого ылайык уурдоочунун өзгөчө сүрөтү белгиленет, негизгиси болсо кылмышкердин инсандыгы деп аталган өзгөчө социалдык тиби аныкталат.

Типологиялык ыкманын негизинде адамдын зомбулук менен уурдалуусун жасаган адамдарды изилдөөнүн түрдүү багыттары тууралуу кеп кылуу зарыл, мындан сырткары жалпы типке гана тиешелүү эмес, бирок адамдардын кээ бир категориялары боюнча да:

жашы жетелектердин, жашы жеткен адамдардын, рецидивисттердин, аял кишилердин жана башкалардын катышуусу менен. Ошону менен биргеликте жынысы, жаш курагы, соттолгондугун (жеке тартиптеги белгилер) эске алуу менен пайдакечтик же сексуалдык негизде, аял киши уурдоочу жана башка себептер менен жасаган уурдоочу катары конкреттелген типтер тууралуу кеп кылуу мүмкүнчүлүктөрү пайда болот. Бул кылмышкерлердин коомдон бөлүнүүсүнүн деңгээли белгиленет, алардын жүрүм турумунун туруктуулуга аныкталат. Бирок ошону менен биргеликте ар бир конкреттүү учурда инсандын тибинин өз ара байланышы эске алынуусу милдеттүү, уурдоочу аял жана жасалган кылмыштын тиби, мисалы, УКТнун мүчөсү тарабынан жасалган адамдын уурдалуусу. Кылмыштык аракеттердеги байкалган өзгөчөлүктөрдү изилдөө аны жасаган адамдын «өзгөчөлүгү» тууралуу гана эмес, ошондой эле кылмышкердин өзүнүн тибине көрсөтөт.

Кылмышкерлердин классификациясы жана типологиясы тууралуу кеп кылсак, анда кылмышкерлердин өздүгүн изилдөөнүн эки деңгээли белгиленет. Биринчи деңгээл, эреже катары, изилденип жаткан объектинин сүрөттөлүүсүн берет, ал эми экинчиси – аны түшүндүрөт, башкача айтканда типологиянын жардамы менен инсандын жаратылышы, кылмыштык аракеттердин себептери жана шарттары аныкталат, анын андан аркы божомолу берилет. Бул мааниде типология классификация менен салыштырууда таануунун деңгээлинин жогорку даражасы менен мүнөздөлөт. Бирок ошону менен биргеликте бул эки категорияларды бири биринен бөлүп алууга мүмкүн эмес – кылмышкердин илимий изилденүүсү колдонууну, типологияда жана классификацияда орун алгандыгын билдирет. Алар бири бирин толуктайт жана биримдикте колдонуусу менен изилденүүнүн оң баадагы жыйынтыктарына алып келет [6, 5-б.].

Эреже катары, уурдоочу кылмышкерлерди мүнөздөөдө, алгач, алардын жынысына жана жаш курагына көңүл бөлүнөт. Жынысы боюнча зомбулук менен адам уурдо жасагандар, басымдуу бөлүгүндө эркек кишилер (84 пайыз). Аял кишилер, көп учурда, кылмыштын кошо катышуучулары болуп саналат. Бирок кээ бир учурларда адамдарды уурдоодо аял киши кылмыштын негизги субъектиси болуп саналат. Бул аял кишинин балдарды уурдоодо алардын биологиялык жана психологиялык өзгөчөлүктөрү менен түшүндүрүлөт. Мындай учурларда, аял киши социалдык деградациянын белгилүү тепкичинде туруу менен, өзүнүн абалынын оңолуусунун мүмкүн эместигин түшүнүү менен балдарды уурдоого барат (мисалы, үй бүлөнү сактоо, жалгыздык, руханий тең салмактуулукту жоготуу, түрдүү жашоо кырдаалына жараша).

Уурдоочу кылмышкерлердин жаш курагы өз алдынча эмес, бул кылмышкердин ушул тибинин маанилүү өзгөчөлүктөрүнүн бири катары өзүнө көңүл бургандыгын белгилеп кетүү зарыл. Баарына жашыруун эмес, кылмышкердин жаш курагы маанилүү өлчөмдө анын ойлонуусун, анын жүрүм турумун аныктайт. Адамдын өнүгүүсүнүн түрдүү этаптары бир эле учурда инсандын түзүлүшүндөгү биологиялык, психикалык жана психологиялык өзгөчөлүктөрүн чагылдырат [1, 22-б.].

Ошондой эле маңыздуу өзгөчөлүктөрү катары уурдоочу аял кишинин жаш курагы каралат. Албетте, бул жасалган кылмыштан көз каранды. Мисалы, балдарды уурдоочулардын орто жаш курагы 30 жаш. Өзүнө бала багып алуу жана жеке өзүнүкү катары тарбиялоо максатында балдарды уурдаган аял кишилердин арасында каары жашка жеткен жалгыз бой адамдар аз эмес, көп учурда алар психикалык оорууларга чалдыккандар.

Жана ошону менен биргеликте К.А. Исаева мындай деп адилеттүү түрдө белгилейт: «...Жынысы боюнча бөлүү криминалистикалык адабияттарда чоң мааниге ээ эмес. Ошону менен биргеликте кылмыштарды жасоодо эркек кишилердин жана аял кишилердин алардын аракеттеринин өзгөчөлүктөрүн курууда ортосундагы биологиялык айырмачылыктар кандай даражада таасирин тийгизүүсү жана тергөө аракеттерин өндүрүшүндө, мисалы, суракта кандай таасирин тийгизгендиги өзүнө көңүл бурат» [5, 4-б.].

Адам уурдоодо күнөөлүүлөрдүн жетимиш пайызы никелик мамилелерде болгон эместигин белгилеп кетүү зарыл. Никеле болгондордун жыйырма беш пайызы жашы жетелек балдары болгон.

Изилденип жаткан адамдар салыштырмалуу түрдө жогорку билим берүү деңгээли менен мүнөздөлөт. Зомбулук менен адам уурдоо, алгач, туруктуу киреше булагына ээ болгон жана жумушсуз адамдардын басымдуу бөлүгү менен мүнөздөлөт. Адамдардын бул категориясынын социалдык портрети жетиштүү түрдө түрдүүчө. Басымдуу бөлүгүндө 18-30 жаштагы жаштар менен көрсөтүлгөн. Кылмышкерлердин бул контингенти, бир жагынан, өзүнө мурун соттолгондорду, деморалдашкан адамдарды камтыса, экинчи жагынан – оң социалдык мүнөзгө, социалдык статуска ээ болгон адамдар. Бул өндүрүш токтоп калуусуна байланыштуу штаттардын кыскаруусу менен жумуштан бошотулгандар, акчалай коштоосу жок административдик өргүүгө кеткендер, окуусун аяктаган жана эмгекке орношпогон жаштар жана башкалар [6,58-б.].

Түрдүү булактар көрсөткөндөй, адам уурдоону жасаган адамдарда эмгекке болгон мамилеси жана ишинин түрү анти коомдук багыттын өзгөчөлүгүнө ылайык чектелет. Мисалы, опузалап алуучу уурдоочулар үчүн пайдакечтик максаттын же мотивдин бар

болуусу мүнөздүү. Басымдуу бөлүгүндө, алардын көпчүлүгү туруктуу киреше булагына жана туруктуу ишке ээ болгон эмес. Бир катар авторлор тарабынан жасалагн изилдөө көрсөткөндөй, он пайызында адам уурдоону жана ага коштолгон кылмыштарды жасаган ишкерлердин мотиви болуп өзүнүн ишине ээ болууга умтулуусу, алгачкы капиталга тез арада ээлик кылуу, өзүнүн каржылык абалын бекемдөө, ишкердик ишмердүүлүк чөйрөсүн кеңейтүү жана башкалар түзгөн [7, 59-б.].

Эреже катары, айыл чарбасында эле болгон адамдар адам уурдоого дээрлик катышпагандыгы белгиленет. Бул болсо, каралып жаткан аракеттер негизинен «шаардык» кылмыштар болуп, бул «айылдык» кылмышкердин тиби үчүн салттуу эмес болгондугу менен түшүндүрүлөт.

Кээ бир авторлор тарабынан туура белгиленгендей: «... Атайын факторлор катары адамдын уурдалуусуна түрткү жараткан жергиликтүү салттар да болуусу мүмкүн. Мисалы, никеге кирүү максатында аял кишилерди уурдоо Кыргызстанда, Түндүк Кавказда байыркы салт болуп эсептелет жана бүгүнкү күнгө чейин сакталып келет. Ошону менен биргеликте, келинди уурдоо өзүнө анын зордукталуусуна да алып келүүсү мүмкүн. Жабырлануучуну зордуктоо репутациясын бузган жагдай катары эсептелет жана анын кылмыштын жасалуусу тууралуу билдирбөөсүнө негиз болуп саналат» [8].

Акыркы 15-20 жылдын ичинде кылмыштардын бул категориясы уюшулган кылмыштык топтун курамында жасалып келгендигин белгилеп кетүү зарыл. Ошону менен биргеликте, профессор К.А. Исаеванын пикири менен макул болбоо татаалдыктарды жаратат: «...Кылмыштык ишмердүүлүктүн уюштуруучулары менен болгон жазык укуктук күрөшүү каражаттарынын төмөн натыйжалуулугу алардын жеке авторитетинин бекемделүүсүнө, харизматикалык белгилерге ээ болууга түрткү жаратып, уюшулган топтордун же кылмыштык коомчулуктардын катардагы катышуучуларынын жана кылмыштык ишмердүүлүккө кирбеген адамдардын кылмыштык максаттарынын пайда болуусуна жана бекемделүүсүнө таасирин тийгизип келет» [9, 120-б.].

Жазылган кылмышкердин өздүгү – бул кылмыш жасаган адамдын социалдык бети, бул анын социалдык жана психикалык белгилеринин, катышуучу катары жана коомдук мамилелердин ээси катары белгилеринин жана сыпаттарынын бүтүндөй системасы, жана ал өзүнүн психикалык сыпаттарына ылайык кылмышкердин социалдык ролуна фаталдык түрдө кабылуусу мүмкүн эмес болгондугу тууралуу пикирди тастыктайт. Бирок ар бир кылмышта анын субъективдик жагы катары дайыма кылмышкердин өздүгүнүн психикалык жактары байкалат. Ошондуктан

криминология жана криминалистика алар чечкен маселелердин көз карашына ылайык кылмышкерлер үүн таандык болгон өздүк сыпаттарды аныктоого, кылмыш жасаган инсандын жана коомдун мыйзамды сактаган мүчөсүнүн инсандыгынын ортосундагы айырмачылыктарды аныктоого аракетин көрөт. Кылмыштык аракеттерге таасирин тийгизген сыпаттардын системасынын кылмышкерлер үчүн таандык формасы криминологиялык криминалистикалык маанисинде «кылмышкердин өздүгү» түшүнүнүн мазмунун билдирет.

Адабияттар:

1. Антонян Ю.М. Преступность среди женщин. - М., 1992. - С.65.
2. Лейкина К.С. Личность преступника и уголовная ответственность: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: - Л., 1969.
3. Абельцев С.Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. М., 2000. - С.7.
4. Бауськов Д.Г. Криминологическая характеристика лиц, совершающих насильственное похищение человека. - М., 2003. с. 5.
5. Исаева К.А. Тактические особенности допроса женщин-подозреваемых и обвиняемых: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 - Москва, 1995. – 28 с.
6. Кораблев В.Г. Криминологическая характеристика и уголовно-правовые меры противодействия похищению человека: Дисс. ... канд. юрид. наук. - Санкт-Петербург, 2005. - С. 58.
7. Кириллов С.И., Солодовников С.А. Исследование грабежей и разбоев в системе преступного насилия. - Смоленск, 1997. - С. 157.
8. Исаева К.А., Абдукаримова Н.Э., Сейлханова С.А. Основные факторы, детерминирующие совершение отдельных видов преступлений организованной преступностью в Кыргызской Республике // Юридические исследования. – 2018. – №1. – С.61-70. DOI: 10.25136/2409-7136.2018. 1.23913 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=23913
9. Исаева К.А., Келдибекова А.Б. К вопросу о правовом регулировании борьбы с организованной преступностью в Кыргызской Республике // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2017. № 10. С. 118-122.